

NYELV VILÁG

23

2020

NYELV VILÁG

A BUDAPESTI GAZDASÁGI EGYETEM
IDEGEN NYELVI ÉS KOMMUNIKÁCIÓS INTÉZETÉNEK
SZAKMAI KIADVÁNYA

23

2020

Szerkesztőbizottság

Barthalos Judit, Dr. Hegedüs Gyula, Hukné Dr. Kiss Szilvia,
Karl Nikoletta, Dr. Kéri András, Szendrői Ildikó

Alapító-főszerkesztő

Dr. Kéri András (2004–)

Technikai szerkesztő

Deák Gabriella

Szerkesztőség címe:

1054 Budapest, Alkotmány u. 9-11.

ISSN 1786-0636

Felelős kiadó: Dr. Szegedi Krisztina

Készült a BGE Külkereskedelmi Kar házi nyomdájában.

Egy francia-magyar kontrasztív nyelvészeti kutatás tanulságai, különös tekintettel a formai megkötés nélküli hely- és módhatározó hasonlóságára

DR. SZIGETVÁRY NÓRA
KKK

Ebben a cikkben a 2018. évi zalaegerszegi konferencián elhangzott előadásomat, vagyis egy hosszú kutatás tanulságait szeretném összegezni, illetve egy részét továbbgondolni.

A kutatás módszere, célja, elméleti kiindulópont

Korpusz alapú nyelvészeti kutatásom célja a francia és magyar igevonzatok összehasonlítása volt, amelyhez alapos válogatás után két olyan irodalmi művet választottam, amelyek igen gazdag alapanyagnak bizonyultak a kutatáshoz. Ezekből az anyagokból készítettem egy saját szótárt, amelyet kiegészítettem ott, ahol szükségét éreztem (Magyar-francia igei vonzatok, Francia igei vonzatok, szakirodalmi példák, saját példák). Ennek a módszernek a hátrányai voltak, hogy a ritka és gyakori példákat nem különböztettem meg, hogy a két nyelvben eltérő elemek (értelemszerűen) nagyobb hangsúllyal szerepeltek, hogy a jelentés-megfelelések alkalmiak voltak, és hogy ezáltal inkább működő normákat, és nem nyelvi rendszereket hasonlítottam össze. Előnyeinek tekinthetők, hogy kétnyelvű korpuszal, élő szövegekkel dolgoztam. Az irodalmi szövegek feldolgozása furcsának tűnhet, de az irodalmi nyelv a köznapi nyelvnél mélyebben kihasználja a nyelv eszközeit. Élő szövegekben kerestem ki a francia igei vonzatokat (igéhez kapcsolódó prepozíciók), és azokat magyar megfelelőikkel (elsősorban ragok és névutók, de nem csak ezek) vettem össze.

Ami az elméleti alapokat illeti, a „Grammaire méthodique du français” igefelfogását követtem, mely szerint az ige predikatív funkciója az elsődleges, és a vonzat-ige viszony egyszerre szemantikai és szintaktikai viszony. A vonzat elkülönítésére a Roberge és Troberg nyelvész páros kidolgozott egy vonzatpróbát, amely a magyar példákkal is jól működött. Csirmaz Anikó szerint az ige argumentumai a tematikus szerepekkel függenek össze, ezt az elméletet felhasználtam a francia és magyar igevonzatok szembeállításánál. Kiefer Ferenc, Ladányi Mária és É. Kiss Katalin bevezetik az igemódosító fogalmát, ezt az elméletet is jól tudtam hasznosítani a francia és magyar igevonzatok vizsgálatánál.

A cikk első részében összefoglalom kutatásom néhány tanulságát, a második részében pedig megpróbálom továbbgondolni az egyik kutatási eredményemet.

Ha röviden össze szeretném foglalni a francia igevonzatok és magyar megfelelőik összehasonlításából eredő tanulságokat, a következőket tudnám elmondani:

Eltérések

A következő a nyelvi rendszer egészét érintő igevonzat-beli eltérésekre találtam példákat a nyelvi korpuszban:

- A Prepozíciók és az Igekötők szerepe egészen eltérő, szerteágazó, túlnyúlik az igei vonzatok körén, bár van egy kicsi közös terület, ahol mint igemódosítók mindkettő részt vehet a komplex igei jelentés kifejezésében.
- A francia igeák alapvetően Szereplőközpontú szemléletet tükröznek, amíg a magyarok alapvetően Térközpontúak (a magyar igevonzatokra jellemző az Eredet és a Cél

megkülönböztetése, amíg a francia számára az ige körül megjelenő szerepek leosztása a fontos, így például az Aktív és Passzív szereplő kijelölése).

- A Dinamikus / Statikus aspektus kifejeződése eltérően történik a két nyelvben, a magyarban az igevonzatok, a franciában az igei jelentés és az igeidők hordozzák ezt az aspektust.
- Telikusság kifejezése a magyarban az igevonzatokon keresztül történik, a franciában az igei jelentés hordozza ezt az aspektust.

Szabályos eltérések

Szabályos eltérések tapasztalhatók, amelyek több szerkezeten végigvonulnak, ilyenek például, hogy sokszor:

- a francia statikus szerkezetnek magyar dinamikus szerkezet felel meg: *être dans la même classe – egy osztályba jár vkivel*
- a francia dinamikus szerkezetnek magyar statikus szerkezet felel meg: *se mêler à qc – részt vesz vmiben*
- a kérést kifejező igék franciául részes esettel állnak, magyarul helyhatározóval (információ iránya): *demander à qn – kér vkitől*
- bizonyos negatív irányultságú igék franciául dativus-szal állnak (strukturális okok miatt), amíg magyarul helyhatározóval (az esemény iránya miatt): *voler à qn – ellop vkitől*.
- az elidegeníthetetlen tulajdont (testrészt) franciául dativus-szal jelöljük (strukturális okok miatt), amíg magyarul birtokjellel (*poser la main à qn – vkire helyezi a kezét*)

Párhuzam

Talán meglepőbb lehet, hogy a két nyelv között nagyon sok párhuzam is megfigyelhető az igevonzatok terén:

- Hasonló grammatikai viszonyt takar az ige és vonzata közötti viszony, amely egy komplex igei jelentésben fejeződik ki (a vonzatpróbák, amelyek a vonzatok elkülönítésére szolgálnak, mindkét nyelv példáin működnek).
- A vonzatok legnagyobb része hasonló, az egyik nyelvből megjósolható a másik, ez segíti pl. a nyelvtanulókat.
- A francia nyelvben 19 prepozíciót tudunk összeszámolni, szemben a 18 magyar esetraggal, melyek a francia igevonzati prepozíciók leggyakrabban előforduló megfelelői.
- A francia prepozíciós szerkezetek és a magyar névutók működése között párhuzamot állíthatunk fel, ezek jelentése konkrétabb, mint az előző két csoporté, és bár lehetnek igei vonzatok, de ritkábban.
- Mindkét nyelvben megfigyelhető egy olyan jelenség, amelyet én „formai megkötés nélküli határozók”-nak neveztem el, és amellyel a példák után szeretnék egy kicsit részletesebben foglalkozni.

Hangsúlyos és hangsúlytalan elemek egyensúlya

Most szeretnék néhány konkrét példán keresztül kitérni arra, hogyan segítette a két nyelv igevonzatainak az összehasonlítását a korpuszok feldolgozása.

A két nyelv igevonzataiban megfigyelhető egy bizonyos egyensúly a hangsúlyos és a hangsúlytalan elemek között, azaz az igei vonzat szerkezetén belül mindig az egyik hordozza a szemantikai jelentést (hangsúlyos rész). Tehát például egy gyenge jelentésű ige mellett egy erős jelentéssel bíró prepozíció jelenik meg. Ez mindkét nyelvre igaz.

- Ige / igemódosító befolyása (*situer après le concert – ha jól emlékszem, hangverseny után történt*)

- „Joly Joker” igék + névszói rész – vonzatai sokfélék – magyarul hasonló jelenség az igekötőkkel (*donner le change à qn – becsap vkit, faire appel à tout son courage – összeszedi minden bátorságát, se mettre à l’abri de qn – megbújik vki elől, prendre conscience de qc – tudatában van vminek*)
- Être ige melletti prepozíciók (*être à genoux – térdel; être au dessous de qc - vmi alatt teljesít*)

A „de” prepozíció jelentése(i)

Megpróbáltam meghatározni az egyes prepozíciók jelentését, ami természetesen annál nehezebb volt, minél „gyengébb” jelentésű prepozícióról volt szó, és annál többfelé ágazott ez a jelentés. A „de” prepozíciónak a korpuszban 15 féle megfelelőjét találtam (*se gaver de qc – zabolá vmit, bondir de joie – ugrál örömben, s’affecter de qc – fennakad vmin, se passer de qc – nincs szükségére vmire, féliciter de qc – gratulál vmibe, s’approcher de qc – vkibe lép, triompher de qc – győz vmi fölött*)

Cadiot és Papahagi elméletét megerősítették a magyar megfelelők, mely szerint az esemény eredetét képviselő szereplő kijelölése történik ezzel a prepozícióval (*se réjouir de – örül vminek*). Magyarul gyakran dinamikus helyviszonyt (ezen belül is: távolodást) jelent (*se remettre de qc – felocsúdik vmiből*) a megfelelője.

A „de” prepozíció másik jelentése a passzív szerep: ez a patiens thematikus szerep, amit magyarul leggyakrabban eszközhatározó megfelelővel fordítunk (*abuser de qc – visszaél vmivel*).

Az „à” prepozíció jelentése(i)

Az „à” prepozíciónak a korpuszban 17 féle magyar megfelelőjét találtam (*tourner à la débauche – züllésnek indul, se mêler à qc – részt vesz vmiben, comparer à qn - egybeveti vkivel, réduire à qc – vmivé zsumorít, réfléchir à qc – gondolkodik vmin, renoncer à qc – lemond vmiről, s’échapper à qc – kibomlik vmiből, répugner à qc – irtózik vmitől, faire remonter à qn – vküig visszavezet, prendre qc à tâche – céljául tűzi ki*)

Goyens – Lamiroy – Melis elméletét igazolva láttam a magyar megfelelők fényében: Az „à” prepozíció által jelölt bővítmény az esemény fókusz pozícióban lévő nem alanyi szereplője (*s’attendre à qn – elvár vkitől*). Ez egyrészt takarja a magyar részes esetet, de másrészt a franciában létezik egy úgynevezett strukturális dativus, amelynek a magyar fordítása nem részes eset, mert pl. műveltetést fejez ki (*plaire à qn – tetszik vkinek, faire toucher à qn – kitapintatja vkivel*). Az „à” prepozíció által jelölt mondatrész másik jelentése, amikor az az esemény célpontjára irányul, még akkor is, ha a magyar távolodással fejezi ki (*s’arracher à qc – elszakad vmi mellől*), ilyenkor a francia és a magyar megfelelője látszólag ellentmond egymásnak.

A Dativus kifejezése – részes eset?

A francia nyelvben a dativus strukturális eset, azaz, az „à” prepozíció (a dativus legfőbb kifejezőeszköze) a fókusz pozícióban lévő nem alanyi szereplő kijelölésére szolgál (*répugner à qn – irtózik vkitől*).

A dativus (thematikus szerep) magasabb thematikus szerepet képvisel, mint az első belső argumentum, a tárgy (patiens szerep); ha a mondatban nincs tárgy, akkor az alanyénál magasabb thematikus szerep (*se soumettre à qn – engedelmeskedik vkinek, convenir à qn – vmire való, ressembler à qn – hasonlít vkire, arriver à qn – megtörténik vkivel*).

A magyar nyelvben a francia dativus megfelelője sokszor helyviszony: negatív jelentésű igék + kérés : távolodás (*échapper à qn - kibújik vmi alól / bújdosik vki elől / kisiklik a kezei közül, tenir la tête à qn – vki ellen szegül*).

A *-nak/-nek* esetrag körülhatárolt (a többi esetragtól eltérő) jelentéssel rendelkezik, jelentésköre jelentésbővüléssel meghatározható - a francia lexikai és kiterjesztett dativus köre (*tourner à la débauche* – *züllésnek indul*, *souffler à qn* – *súg vkinek*, *peiner à qn* – *fáj vkinek*).

Helyviszony kifejezése, statikus/dinamikus aspektus

A magyarban először is megkülönböztethetünk statikus és dinamikus helyviszonyt, és ez utóbbin belül elkülöníthetjük a közeledést és a távolodást (*être dans la même classe* – *egy osztályba jár vkivel*, *passer chez qn* – *útjába ejt vkít*).

A franciában léteznek dinamikus prepozíciók (*vers*, *jusqu'à*), de a legtöbbször az igétől, illetve a tágabb szövegkörnyezettől függ ez az aspektus, amely a magyar esetragokból kiderül (*ouvrir sur qc* – *nyílik vmire*, *reconvertir dans qc* – *átképez vmire*). A vonzat: gyakran bír elvont jelentéssel (*s'exposer à qc* – *kiteszi magát vminek*).

Igevonatok célra irányultsága

Az igevonat mint igemódosító, egy delimitáló elem, a telikusság kifejezésére szolgál, a magyarban lehet igekötő is (*initier à qc* – *beavat vmibe / titkába avat*; *confier à qn* – *rábíz*, *aller à sa perte* – *elpusztul*).

Vonzatszerűség és célra irányultság összefügg, ezt a magyar fordítások megerősítik (*s'accouder à côté de qn* – *vkí mellé könyököl*; *regarder sous le lit* – *benéz az ágy alá*, *pleurer après qn* – *sír vkí után*). A cél (cible) az esemény egy mozzanata pl. *se trouver au centre de qc* – *vminek a középpontjába kerül* (a magyar megfelelőkből ez nyilvánvaló). Ezzel szemben a helyszín (site) nem mozzanata az eseménynek.

Helyhatározó – formai megkötés nélkül

A helyhatározó az ige által elvárt elem, nem mindig kötelező, de sokszor előfordul. Formája nem mindig meghatározott pl. az *aller* / *habiter* ige mellett az *où?* kérdésre való válaszban sokféle prepozíció használható. Nem mindig kötelező elem, és a lehetséges prepozíciók köre tág (*placer sur qc* – *rak vmire*, *se retrouver dans qc* – *szerepel vmiben*, *se serrer contre qn* – *hozzásimul vkéhez*).

Ezért elmondhatjuk, hogy ez egy olyan határozó, amelynek formai alakja nem, de a jelentése meghatározott, az igevonat részt vesz a komplex jelentés kifejezésében. Ezért vonzatnak tekinthető.

Itt zárójelben szeretném megjegyezni, hogy a franciában az igevonatok között szoktuk felsorolni azokat a prepozíciókat is, amelyek az infinitivus bevezetőjeként kizárólag akkor jelennek meg, amikor az ige vonzata infinitivus-os szerkezet. Ezek a komplex igei jelentés kifejezésében nem vesznek részt, szerepük formai. Például: *interdire qc à qn* (*megtilt vmit vkinek*) >>> *Je lui interdís de rentrer*. (*Megtíltom neki, hogy hazajöjjön.*)>>> *Je le lui interdís*. (*Megtíltom neki (azt).*) Márpedig ha igevonatnak tekinthetnek egy elemet pusztán szintaktikai viselkedése alapján, miért ne tekinthetnék vonzatnak egy elemet pusztán a jelentése alapján?

Módhatározó – formai megkötés nélkül

Ilyen módon azonban nemcsak bizonyos helyhatározókat tudunk a vonzatok közé sorolni, hanem bizonyos módhatározókat is.

Bizonyos igék mellett megjelenhet egy kötelezően elem, ez akár lehet prepozíciós is (*accueillir qc sans enthousiasme* – *nincs elragadtatva vmitől*; *se sentir à bout* – *torkig van*, *revoir avec plaisir* – *szívesen lát*; *traiter qn*

avec une courtoisie recherchée – választékos udvariassággal érintkezik vkivel). Ezeknél a példáknál beláthatjuk, hogy ha a prepozíciós szerkezetet leválasztjuk az igéről, akkor egy egészen más igei jelentést kapunk. A prepozíciós szerkezet szerves részét képezi a komplex igei jelentésnek. Ezekre az elemekre jellemző, hogy általában kötelező elemek, de a lehetséges prepozíciók köre meglehetősen szűk.

Határozói vonzat formai megkötés nélkül

Összefoglalva: a határozói vonzatok jelensége mindkét nyelvre jellemző, de nem mindig ugyanazoknál az igéknél fordul elő: (*aller + où?/comment?; s'y laisser aller – kitör; regarder qn avec réprobation – rosszállással tekint vkire*). A vonzat egy igemódosító elem: prepozíciós bővítmény a franciában, esetragos vagy névutós bővítmény a magyarban általában. Szemantikailag mindkét esetben az esemény (procès) részét alkotja.

A francia nyelvben az infinitivus bevezető prepozíciója („*marqueur d'infinitif*”) viszont csak formájában van meghatározva – ezt is vonzatnak tekintjük (*accepter de + inf – elfogadja, hogy; il est donné à qn de + inf – alkalma nyílik vkinek arra, hogy*). Miért ne tekinthetnénk a határozói vonzatokat vonzat funkciót betöltő, formai megkötés nélküli igemódosítóknak?

Felhasznált irodalom

- Bene Annamária (2011): Az igekötő szerepéről a magyar nyelvben. In: *Magyar Nyelv* no.107, 309-459.
- Cadiot, Pierre (1993): De et deux de ses concurrents avec et et à. In: *Langages*, no.110
- Csirmaz Anikó (2008): Igei argumentumszerkezet. In: *Strukturális Magyar Nyelvtan 4.*, Szerk: Kiefer Ferenc, Budapest, Akadémiai Kiadó
- De Mulder, Walter – Sosic, Dejan (2009): Approches récentes de la préposition. In: *Langages* no.173, EAN 13 : 9782200925659
- É. Kiss Katalin – Kiefer Ferenc – Siptár Péter (1998): *Új magyar nyelvtan*. Budapest, Osiris Kiadó
- Goyens, Michèle – Lamiroy, Béatrice – Melis, Ludo (2002): Déplacement et repositionnement de la préposition à en français. In: *Linguisticae Investigationes* n°25/2
- Kiefer Ferenc – Ladányi Mária (2000): Az igekötők. In: *Strukturális Magyar Nyelvtan 3*. Budapest, Akadémiai Kiadó
- Kopecka, Anetta (2009): L'expression du déplacement en français ; interaction des facteurs sémantiques aspectuels et pragmatiques dans la construction du sens spatial. In : *Langages* no.173
- Kothencz Gabriella (2007): A -ban/-ben és az -n/-on/-en/-ön jelentésrendszere. In: *Magyar Nyelv* no.103
- Magyar – Francia Rag- és Névutósztár*. Szerk: Kelemen Tiborné és Pap Gábor (1999): Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó Rt.
- Nyéki Lajos (1974): Système casuel et études contrastives franco-hongroises. In: *Études Finno-ougriennes*. XI. 155-170
- Pálfy Miklós – Boronkay Zsuzsa – Sörös Anna (1987): *Francia igei vonzatok*. Budapest, Tankönyvkiadó
- Pálfy Miklós - Sepsei Mihály (1978): Les compléments nominaux introduits par à et de et leurs équivalents en hongrois. In: *Actes du colloque de Mátrafüred, Contrastes. Hors Série A2*
- Papahagi, Christina (2000): L'opposition statique-dynamique dans la grammaticalisation de la préposition française de de, In: *Linguisticae Investigationes* no.25, 223-247
- Peredy Annamária (2008): A kötelező határozók aspektuális szerepe. In : *Magyar Nyelv* no.104
- Riegel, Martin – Pellat, Jean-Christophe – Rioul, René (2009): *Grammaire méthodique du français*. Paris, Presse Universitaire de France

Roberge, Yves – Troberg, Michelle (2007): Thematic indirect objects in French. In: *Journal of French language studies* 17(3), 297-322,

elérhető:

<file:///C:/Users/SAS/Downloads/Roberge&Troberg%20-%20JFLS%20-%20published.pdf>

(Letöltés ideje: 2016. május 27.)

Tayalati, Fayssal – Van Peteghem, Marleen (2009): Pour un traitement unitaire de l'assignation du datif en français. In: *Linguisticae Investigationes* no.32, 99-124

Tolcsvai Nagy Gábor (2013a): Az igekötő + ige szerkezet szemantikája. In: *Nyelvtudományi Közlemények* no.109

Tolcsvai Nagy Gábor (2013b): Grammatikai elemek jelentése In: *Bevezetés a kognitív nyelvészetbe*, Budapest, Osiris Kiadó

Feldolgozott irodalmi művek

André Gide (1919): *La Symphonie pastorale*, Paris, Editions Gallimard, Collection: Nouvelle Revue Française, elérhető:

http://www.ebooksgratuits.com/html/gide_symphonie_pastorale.html (Letöltés ideje: 2016.03.08.)

André Gide: *Pásztorének*, Ford: Gyergyai Albert (1970), In: *Négy kisregény*, Budapest, Európa Könyvkiadó

Kosztolányi Dezső (első kritikai kiadás: 1933): *Esti Kornél*, A Délvidéki Egyetemi és Főiskolai Hallgatók Egyesületének Kiadása, é.n.

Kosztolányi Dezső: *Kornél Esti*, Traduit par: Képès, Sophie (2009), Paris, Éditions Cambourakis

nyv